

VI SINIFLƏRDƏ TƏRCÜMEYİ-HAL MATERIALLARININ TƏDRİSİ

Nigar Seymur qızı Salahova

MDU

alisanovomr@gmail.com

Xülasə

Ədəbiyyat dərslərinin əsas məqsədi bütün insanları tərbiyələndirmək, ruhlarını müsbət amillərlə qidalandırmaqdır. Ədəbiyyatın bu günə qədər inkişaf etməsini, yüksək səviyyəyə çatmasını görkəmli, qüdrətli sənətkarlarımıza borcluyuq. Dərsləklərdə verilən əsərləri oxumaqla kifayətlənmək düzgün deyil. Onun yaradıcısı, ərsəyə gətirən şəxs diqqət mərkəzində olmalıdır, araşdırılmalı və öyrənilməlidir. VI sinif Ədəbiyyat dərslərində bir çox sənətkarlar haqqında onların əsərlərindən, qısa tanışlıq hissəsindən məlumat almaq olur. Məsələn, Məmməd Araz, Hikmət Ziya və s. sənətkarlar haqqında şagirdlər məlumat əldə edirlər. Müəllimlər təlim prosesində uşaqlara sənətkarın tərcümeyi-hallarını aşılamaqla yanaşı, onlarla bağlı ev muzeylərinə məktəblilərin aparılması yüksək qiymətləndirilir.

Açar sözlər: VI sinif, tərcümeyi-hal, metodlar, mənimsədilmə, təhlillər, müəlliflər, əsərlər.

Summary

The main goal of literature classes is to educate all individuals and nourish their spirits with positive elements. The development and elevation of literature to its current level owe much to our distinguished and powerful artists. It is not sufficient to merely read the works provided in textbooks; the creators of these works should be the focal point, thoroughly researched and studied. The 6th grade literature textbook includes information about many artists through brief introductions and excerpts from their works. For instance, students gain knowledge about artists such as Mammad Araz and Hikmat Ziya. In the teaching process, alongside imparting the biographies of these artists, taking students to house museums related to these artists is highly valued.

Key words: 6th grade, biographies, methods, comprehension, analyses, authors, works.

Ədəbiyyat dərslərinə daxil olan mövzuların müəyyən qismini sənətkarların həyat və yaradıcılıq yollarının öyrənilməsi təşkil edir. Tərcümeyi-hal materiallarının tədrisinə V sinifdən IX sinfə qədər ayrıca saat ayrılır. Ancaq X-XI siniflərdə sənətkarların tərcümeyi-hal materiallarının öyrənilməsinə 1 saat vaxt ayrılır.

Tərcümeyi-hal materiallarının orta məktəbdə öyrənilməsinin təlim-tərbiyəvi əhəmiyyəti vardır. Hər

kəs belə anlamalıdır ki, sənətkarların hər biri yaşadıkları dövrün canlı timsalıdır. Hər bir sənətkar haqqında dolğun məlumat alması şagirdlərin əxlaqi-mənəvi keyfiyyətlərinə təsir edir, onları yüksək keyfiyyətlərə yiyələnməsi ilə nəticələnir.

Ədəbiyyat dərslərində bütün şairlərin, yaradıcıların həyat və yaradıcılığı ilə tanış olan məktəblilər açıq-aydın görə bilirlər ki, hansı dövrdə yaşamasından asılı olmayaraq xalq üçün, millət üçün, vətən üçün əməyi, zəhməti olan insanlar yaddaşlarda qalırlar. (3, səh.231)

Sənətkarlarımız haqqında məlumat alan şagirdlər bu materiallar əsasında cəmiyyətimizin, xalqımızın tarixini, zəngin mənəviyyatımızı öyrənirlər.

Sənətkarın mənəvi keyfiyyətləri, dünyagörüşü, xarakteristikası onun əsərlərində özünü göstərir.

Yeni Təhsil Proqramına uyğun olaraq V-VII siniflərdə tərcümeyi-hal materiallarının verilməməsi müəllimlər arasında da narazılıqla qarşılanır. Onların fikrinə görə dərslərlərin keyfiyyəti nə qədər aşağı olsa təlimin keyfiyyəti də aşağı olacaq. V-VII siniflərdə sənətkarlar haqqında verilən qısa məlumatlar müəllimlərin qismən də olsa, ehtiyaclarını ödəyir. (1, səh.91)

V-VII siniflərdə sənətkarların həyat və yaradıcılığının öyrədilməsi ilə bağlı müxtəlif fikirlər var. Bəziləri tərcümeyi-hal materiallarının öyrədilməsini vacib saymır və əsərlərinin öyrədilməsini söyləyir, bəzi metodistlər tərcümeyi-hal materialını mənimsətmədən onun əsərlərini məktəblilərə öyrədə bilməmək mövqeyində durur. Digər metodistlər isə sənətkarlar haqqında müəllimin giriş sözündə məlumatlar verməsinin kifayət etdiyini bildirir. Fikir ayrılıqlarına baxmayaraq V-VII dərslərlərdə sənətkarlar haqqında qısa məlumatların verilməsi, əsərləri üzərində təhlillər aparılması yeni proqrama əsasən müəllimlərin bələdçi, şagirdlərin tədqiqatçı olduqlarını sübut edir. Hazır məlumatları öyrənən şagirdlərlə, özü araşdırıb, axtarıb, faktları müxtəlif mənbələrdən tapan şagirdlər arasında yiyələndikləri məlumatı yaddasaxlama müddətlərində fərqlər olur. Buradan ənənəvi təlimlə fəal təlim arasındakı fərq özünü göstərmiş olur.

Bu gün nəzərə almaq lazımdır ki, V-VII siniflərdə uşaqların yaş səviyyələrinə, idraki bacarıqlarına uyğun dərslər materiallarının verilməsi daha məqsəduyğundur. Sənətkarların həyat və yaradıcılıqlarına həsr olunan elmi məzmunlu təlimdə uşaqları yormaqla əvəzinə qüdrətli sənətkarlar haqqında maraqlı hadisələr, faktlar, xatirələr, qiymətli sözlər müəllimlər tərəfindən uşaqlara çatdırılması, kitabda qısa məlumatların aydın, səlis şəkildə əks olunması sənətkarlar haqqında şagirdlərdə təsəvvür yaradacaq. VI sinif ədəbiyyat dərslərlərində müəlliflə tanışlıq hissəsində müəllif haqqında qısa məlumat öz əksini tapır. Yazıçı, şagirdlərin hekayələrini, şeirlərini, təmsillərini oxuyan, təhlil edən hər bir şagirdə onlar haqqında geniş məlumatlar əldə etməyə şərait yaradır. Bunu müşahidə etmək üçün VI sinif Ədəbiyyat dərslərinə nəzər salaq:

Dərslərdə hər bölmədə müxtəlif sənətkarların əsərləri verilib. Məsələn, “Azərbaycan-Dünyam mənim” şeirində istifadə olunan bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə olunması şeiri canlı, aydın, dolğun etmişdir. Müəllifi Məmməd Araz olan bu şeirin necə ustalıqla yazıldığını müşahidə edirik. Şagirdlər şeiri oxuyub bitirdikdən sonra təhlil zamanı Məmməd Araz haqqında da fikirlər formalaşır. Şeirdə Azərbaycanı vəsf edən, təsvir edən şairin Azərbaycana məhəbbəti, əzəməti hiss olunur. Əsərin müsbət aurada verilməsi, Azərbaycanın dünyaya açılan pəncərə kimi qiymətləndirilməsi şairin vətənə sevgisini əks etdirir. Şeirdən də görünür ki, xalqın birliyini yüksək qiymətləndirir. Məmməd Arazın şeirləri onun vətənpərvərlik pasportu hesab olunur. Onun həyatı, taleyi daha çox yaradıcılığında öz əksini tapmışdır. Məmməd Araz özü bu fikirləri etiraf edib. Müəllif haqqında yazılan faktları şagirdlər müstəqil oxumaları ilə yanaşı, müəllim tərəfindən səsləndirilməsi doğru olar. Məmməd Araz əsl tərcümeyi-hal şairin şeirləri olduğunu vurğulaması şair haqqında geniş məlumat toplamaq üçün təlim zamanı əlavə şeirlərini nəzərdən keçirməyə yönləndirir. Müəllimin köməyi ilə bütün şagirdlər Məmməd Arazın şeirlərindən söyləyib təhlil etməklə onun xarakterini açmış olurlar. Bunun üçün müəllim şagirdləri fasilitator olaraq yönləndirməlidir: Yeni proqrama əsasən, əsər təhlili vacib əməl sayılsa belə ilk saatdan şagirdləri bir neçə qrupa ayıraraq hər qrupa şairin bir şeirini verib onlara gələn dərslər müzakirə olunacağı bildirilməməlidir. Bunun nəticəsində şagirdlər sənətkarın tərcümeyi-halını öyrənmiş olar. Fəal təlim texnologiyalarının müəyyən metodlarından istifadə etməklə həmin proses daha əyləncəli etmək olar. Məsələn, karusel metodundan istifadə təlimi uğurlu edir.

Müəllim tapşırıq olaraq verdiyi şeirlərin hər birindən bir nəfər şagirdə intonasiasını qorumaq şərti ilə söylədir. Sonra müəllim sinifdəki uşaqların sayına uyğun olaraq onları qruplara bölür. Onlara öyrənməyə tapşırıldığı şeirlərlə bağlı vərəqlərə suallar yazır:

- 1) Şeirin mövzusu nədir?
- 2) Şeirin ideyası nədir?
- 3) Şeirdə müəllif nə demək istəyir?

Bundan sonra vərəqlər bölünmüş qruplara paylanır. Qrup üzvləri sualları oxuyub ortaq qərara gəlib cavab yazır. Sonrakı mərhələdə bütün qruplar cavabları yazıb bitirdikdən sonra vərəqlərini saat əqrəbi istiqamətində müəllimin köməyi ilə digər qruplara ötürürlər. Kağızlar “karusel” kimi bütün başqa qruplardan keçərək sonda öz qrupuna qaydır. Müəllim bütün qrupların vərəqlərini lövhəyə yapışdırır. Ümumi sinif cavabları müzakirə edərək şair haqqında onlarda təsəvvür yaranır. Məsələn, dərslərdə verilən “Azərbaycan-Dünyam mənim” şeiri ilə “Əsgərə məktub” şeirinin müzakirəsi ilə Məmməd Arazın vətənpərvər insan olduğunu, ümumiyyətlə şeirlərin mövzu və ideyasını müəyyən etdikdə şairin mənavi ailəməndə olan xüsusiyyətləri dərk etmiş olur.

Görkəmli sənətkarlarımızdan Hikmət Ziya haqqında məlumat əldə etmək, onun tərcümeyi-halını öyrənmək, onu tanımaq vacibdir. Dərslərdə müəlliflə tanışlıq hissəsində Hikmət Ziya ilə bağlı fikirlər göstərilir. Hikmət Ziya incə yumorla dolu şeirlər, təmsillər müəllifidir. (2, səh.57) Bu səbəbdən onun əsərləri hər zaman sevilərək oxunur. Onun çıxışları əsl şənliyə çevirilirdi. Onu dinləyənlərin üzünə xoş bir təbəssüm qonurdu. Bunlar onun şeirlərinin səmimiyyəti, həyatiliyi ilə əlaqədar idi. Yaradıcılığına daxil olan məqamlardan, tərcüməçi olması tanışlıq hissəsində qeyd olunub. Vətən eşqi, Qarabağ sevdası “Qarabağda” şeirində yüksək ustalıqla göstərilir.

İnteraktiv təlimin auksion metodundan istifadə etməklə şeir və sənətkar haqqında maraqlı, əyləncəli üsulla dərsi daha rəngarəng, canlı etmək olar. Məsələn, şagirdlər əvvəlcə auksionun keçirilmə qaydaları haqqında təlimatlandırılır. Mövzunun sonuncu saatında bu metoddan istifadə olunmalıdır. Müəllim şagirdlərə “Qarabağda” şeirində hansı rayonların, şairlərin adlarının çəkildiyini sual olaraq lövhəyə qeyd edir. Şagirdlər fikirlərini söylədikcə müəllim “bir, iki” deyərək sayır. Bu zaman başqa bir şagird tez yeni fikir söyləyə bilər. Sonuncu fikir bildirən şagird qalib hesab olunur. Nəzərə almaq lazımdır ki, fikirlər bir-birini təkrarlamamalıdır. Prosesi Hikmət Ziya haqqında nə öyrəndik deyərək sual olaraq qoyub metodu gerçəkləşdirmək olar.

Unutmamaq lazımdır ki, yaşından asılı olmayaraq hər kəs oxumaqdan çox gördükləri zamanı daha çox öyrənirlər, dünyagörüşləri artır. Bu baxımdan düşünürəm ki, hər bir sənətkarın tərcümeyi-halını daha dəqiq, dərinlən öyrənmək üçün təlim zamanında uşaqlar maarifləndirilsinlər həmçinin məktəb rəhbərliyi tərəfindən ekskursiyalar təşkil olunub onlar muzeylərə aparılsın. Çünki min eşitməkdənsə, bir görmək faydalıdır. Bu zaman onların yaddaşında həmin sənətkarlar haqqında silinməz iz qalacaq.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Aslanov Y. Ədəbiyyat tədrisi: Ənənə və müasirlik. Bakı: 2011.
2. Bağırova T., Süleymanova A. Ümumi təhsil müəssisələrinin 6-cı sinifləri üçün Ədəbiyyat dərsləri. Bakı: 2021.
3. Yusifov F. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Ankara: 2022.